

Verktøy og vurderinger i tilretteleggingsarbeidet

universell*

Universitetet i Oslo
13.6.2019

Elinor Olaussen &
Kjetil Knarlag

Program

1. Presentasjon og problemstillinger

- Felles forståelse av lovverk og rammeverk
- Begreper, problemstillinger, verktøy
- Eksempler på tilrettelegging fra andre

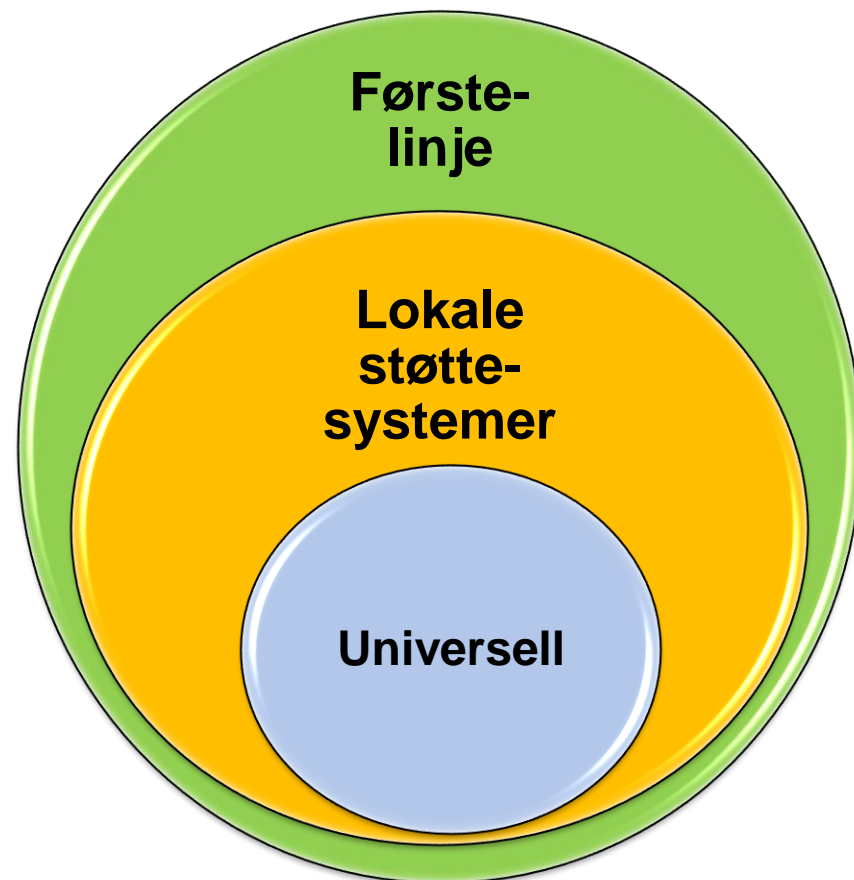
2. Erfaringsutveksling

- «personas» og case
- Tematisk oppdelt
- Dialog på tvers av fakulteter

3. Oppsummering

Om Universell

- Senterfunksjoner fra Kunnskapsdepartementet i høyere utdanning:
 - Inkludering
 - universell utforming
 - Tilrettelegging
 - læringsmiljøutvalg (LMU)
- Støttetjeneste for utdanningsinstitusjonenes og fagskolenes arbeid på området
- [Universell sin nettside: www.universell.no](http://www.universell.no)

Begreper og forståelse

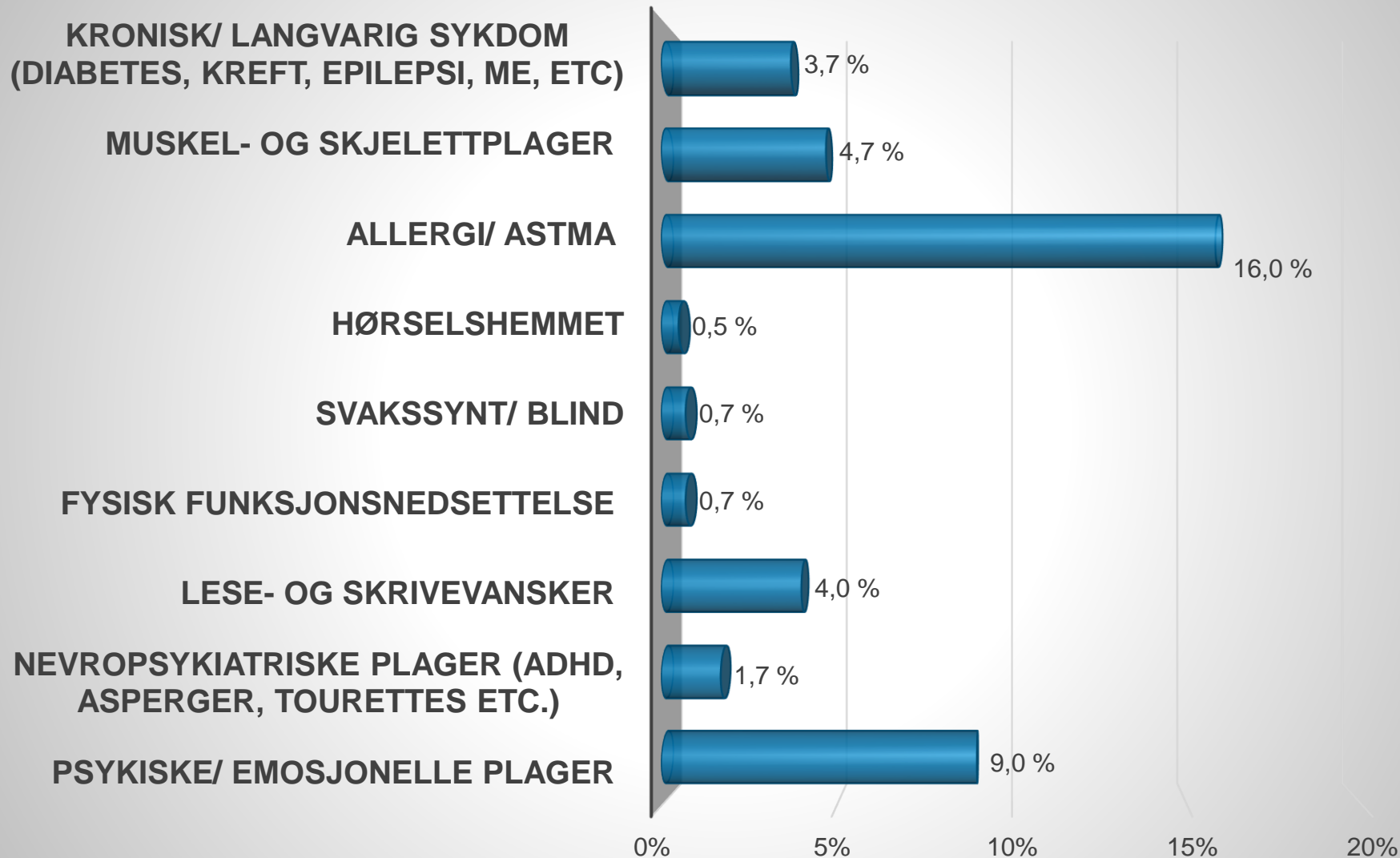

Statistikk

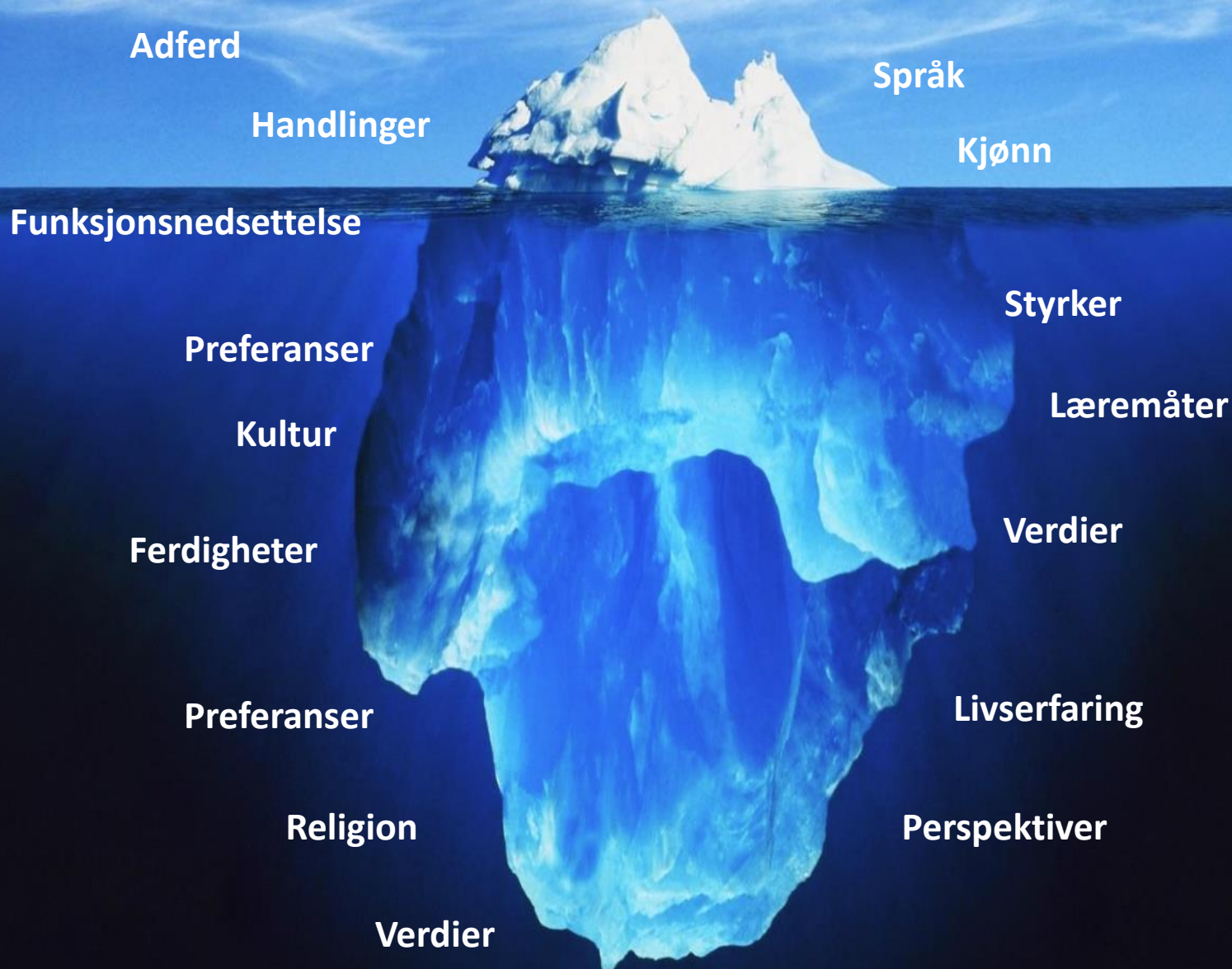
- Hver 4. student har en funksjonsnedsettelse (Eurostudent 2018)
- 15 % sier funksjonsnedsettelsen påvirker gjennomføring av studiet
- 2-5 % av studentene er i stor grad negativt påvirket av funksjonsnedsettelsen
- Stor økning av studenter med ADHD, Asperger syndrom, dysleksi og psykiske vansker

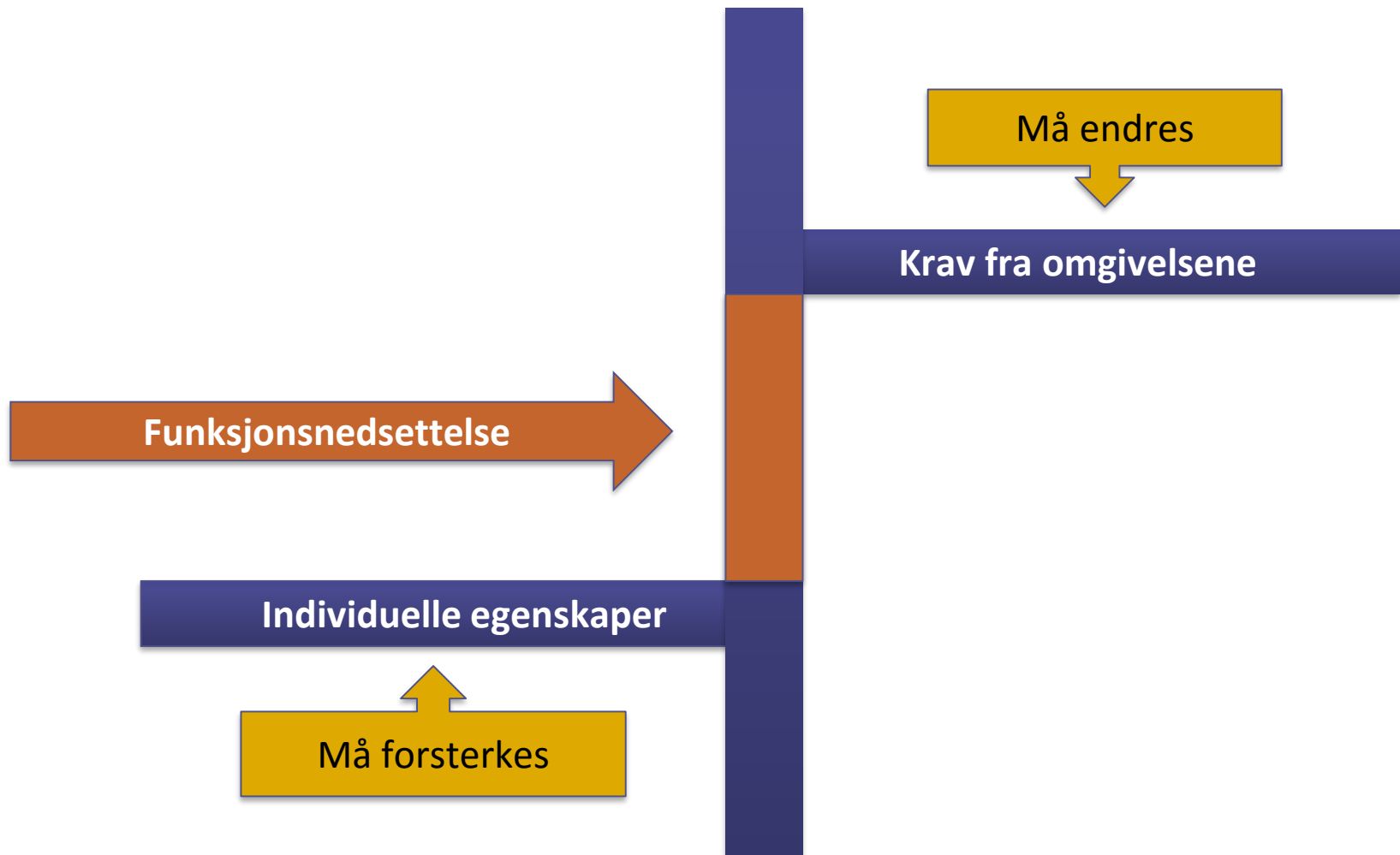
Studenter med nedsatt funksjonsevne i høyere utdanning

Synlig og usynlig mangfold

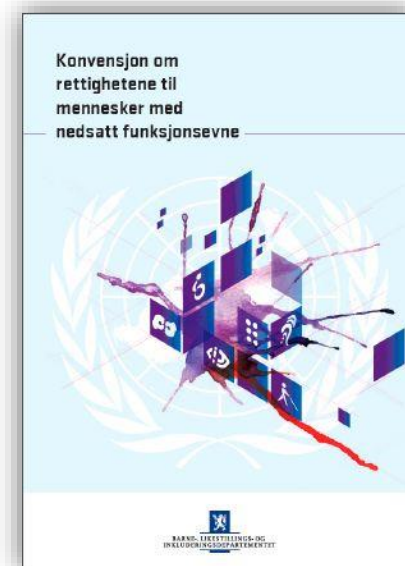

Nedsatt funksjonsevne oppstår kontekstuell og relasjonell

Inkludering

- Et overordnet samfunns mål å sikre mulighet til å realisere individenes menneskerettigheter og deltakelse på alle samfunnsområder
- Samfunnets institusjoner og offentlige tilbud skal være tilpasset hele målgruppen for tilbudet
- Utdanning et virkemiddel for inkludering
 - Aksept og verdsetting av mangfold
 - Fleksible universelle løsninger
 - Tilpassede individuelle ordninger

Lovverk og regelverk

- FN-konvensjonen
- Likestillings- og diskrimineringsloven
- Universitets- og høyskoleloven
- Lokale forskrifter og bestemmelser

Problemstillinger

- Er lovverket et godt verktøy for å ivareta studentenes behov og institusjonens interesser?
- Er det god nok kunnskap om lovverket og de virkemidler som følger av dette?
- Harmoniserer lokale bestemmelser med nasjonalt lovverk?

Likestillings- og diskrimineringsloven

§ 1: Formål

- Fremme likestilling og hindre diskriminering
 - Med likestilling menes likeverd, like muligheter og like rettigheter
 - Likestilling forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging.
- Bygge ned samfunnsskapte funksjonshemmende barrierer, og hindre at nye skapes

Diskriminering

Forbud mot diskriminering:

Diskriminering på grunnlag av (bl.a.) funksjonsnedsettelse er forbudt

Direkte forskjellsbehandling:

- Handling som har som formål eller hensikt å behandle ulikt – at man behandles dårligere enn andre på grunn av funksjonsnedsettelsen
- Eksempel: Anta at en gruppe studenter ikke kan ta en spesiell type utdanning.
- «Studenter med dysleksi kan ikke bli....»

Indirekte forskjellsbehandling

- Tilsynelatende nøytrale handlinger, unnlater mv. som fører til at personer stilles dårligere enn andre.
- «... når ulike tilfeller behandles likt...»
- Eksempel: En studieforskrift, en LUB, en eksamensforskrift eller liknende

universell*

Andre viktige begreper

Lovlig forskjellsbehandling

- Krever saklighet:
 - Kravet til saklig formål innebærer at handlingen må bygge på et korrekt faktum og at formålet etter en konkret vurdering må fremstå som legitimt
 - Helse og sikkerhet er andre saklige vurderingskriterier
 - Økonomiske hensyn er et annet (NB!)
- Forskjellsbehandling må være nødvendig for å oppnå formålet.
- Eksempel: Saklige faglige krav i en LUB eller emnebeskrivelse.
- Eksempel 2: Arbeidskrav kan være pedagogisk begrunnede men ikke faglig begrunnede. Kan være usaklig å kreve i noen sammenhenger.

Positiv særbehandling

- Bygger på en erkjennelse av at forbud mot diskriminering ikke er tilstrekkelig for å oppnå reell likestilling.
- Særbehandling kan imidlertid komme i konflikt med likebehandlingsprinsippet.
- Positiv særbehandling omfatter i hovedsak iverksettelse av aktive tiltak som har som formål å fremme likestilling for bestemte grupper i samfunnet.

Særbehandling vs tilrettelegging

- Mens positiv særbehandling retter seg mot grupper som er mer utsatt for diskriminering enn andre eller som møter andre strukturelle barrierer, er individuell tilrettelegging rettet mot enkeltindividet og enkeltindividets særskilte behov.

Ny UHL § 4-3

Studenter med funksjonsnedsettelse og særskilte behov har **rett** til **egnet individuell tilrettelegging** av

- Lærested
- Undervisning
- Læremidler
- Eksamen

Formål: Likeverdige utdanningsmuligheter

Virkeområde: Varig funksjonsnedsettelse – men også midlertidighet - av vesentlig karakter.

Konsekvens: Departementet forventer at dette vil koste lærestedene, men at det tas innen ordinære budsjettammer

universell*

Nedsatt funksjonsevne – ikke alltid permanent

Dette med andre tilretteleggingsgrunnlag nevnes eksplisitt i forarbeidene!

Egnet individuell tilrettelegging...? Vurderingsgrunnlag

Hovedregel:

- Konkrete tilretteleggingstiltak må vurderes i forhold til den enkelte person med nedsatt funksjonsevne, og vurderes opp mot situasjon, behovet og nytte av tilretteleggingen

Vurderingskriteriene er skjønnsbaserte – men skal være en sikkerhetsventil

- Tilretteleggingens effekt for å fjerne barrierer
- Kostnader ved tilrettelegging
- Institusjonens ressurser

Lovgivers intensjon

- Det må foretas en *konkret vurdering* av hva som imøtekommer individets faktiske behov.
- Tilrettelegging kan skje både gjennom *generelle tiltak* overfor hele studentgruppen, eller gjennom *spesifikke tiltak* rettet kun mot den aktuelle student.
- Tilretteleggingsplikten forutsetter et samarbeid, studenten har opplysningsplikt

Krav om enkeltvedtak

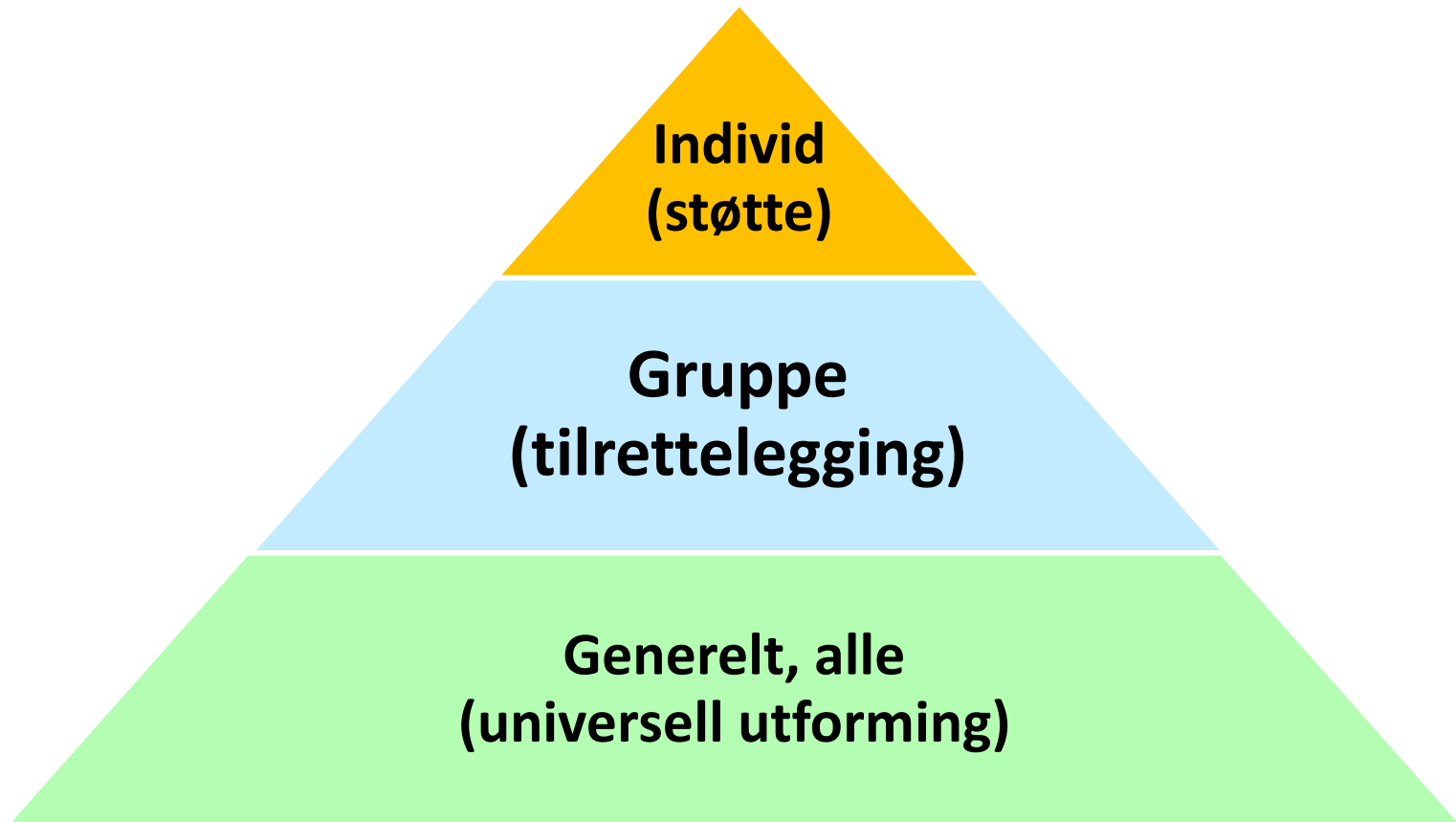
Prop. 64 L (2017-2018): Endringer i universitets- og høyskoleloven:

All tilrettelegging etter UHL § 4-3 er å regne som enkeltvedtak og skal kunne påklages

- En student som har behov for tilrettelegging av studier, kan søke om dette i henhold til universitets- og høyskoleloven (uhl.) § 4-3 femte ledd.
 - Institusjonen fatter et vedtak om hvorvidt studenten får tilrettelegging eller ikke.
 - Vedtaket bør inneholde en begrunnelse som sier noe om institusjonens vurderinger av hva som er mulig og hva som er faglig forsvarlig.
-
- Enkeltvedtak kan være både skriftlige og muntlige – rådet må være å ivareta studentens rettsikkerhet og institusjonenes ønske om kvalitet

Plikt både til universell utforming og individuell tilrettelegging

Tilrettelegging kan også være universell utforming. Hvordan?

Oppsummering

Institusjonen har plikter, studentene har rettigheter

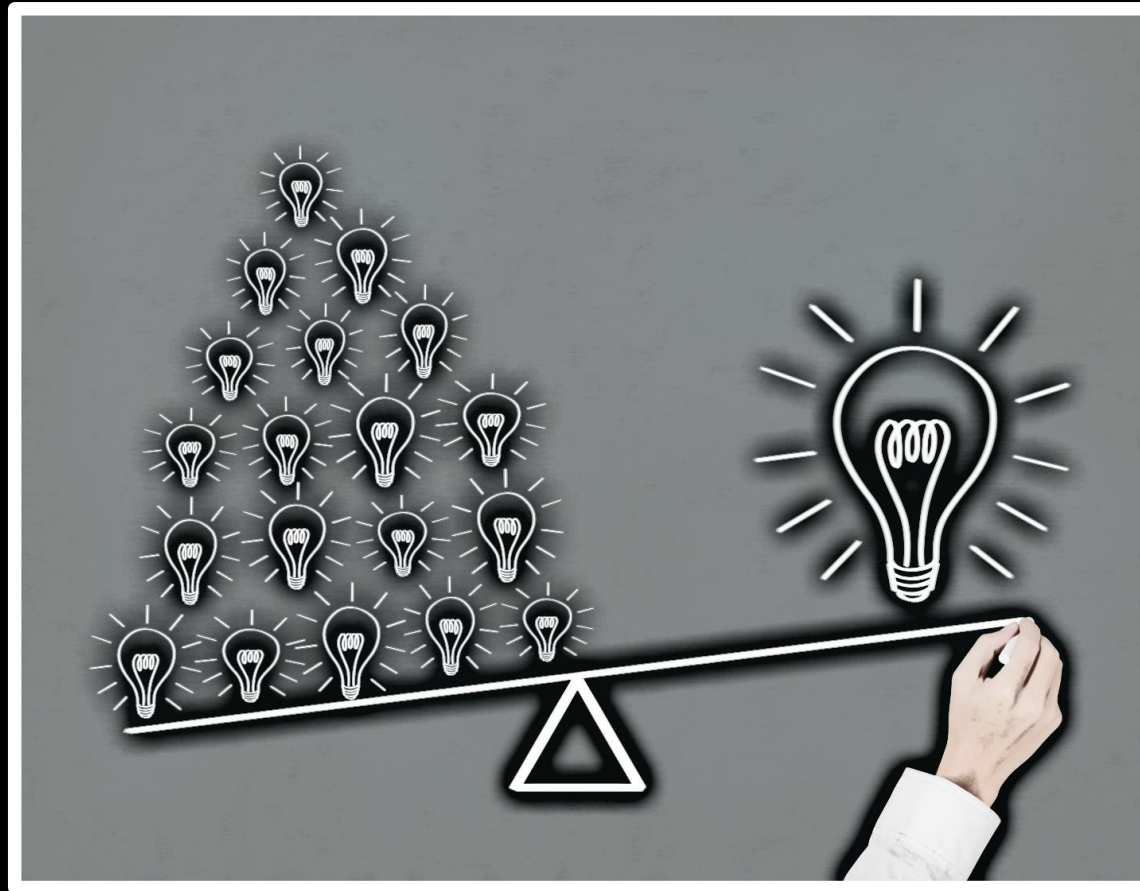
- Universell utforming – IKT, fysiske omgivelser
- Eget individuelt tilrettelegging
- Aktivitetsplikt for å fremme universell utforming
- Brudd på plikten er diskriminering!

Samtidig presiserer lovgiver at tilrettelegging skal være faglig forsvarlig – «ikke gå ut over faglige krav».

- Hva ligger i dette?
- Hva med studentenes opplysningsplikt?

Problemstillinger og tankesett

Hvordan vurdere?

Fremgangsmåte for individuell tilrettelegging

1. Kartlegging av studentens forutsetninger

- Hva er barrierer i en gitt situasjon?
- Studentens funksjoner/ kvaliteter
- Tidligere erfaringer

2. Kartlegging av kontekst

- Krav i emneutbyttebeskrivelser
- Tilretteleggingens effekt for å fjerne barrieren
- Vurdering av ressurser tilgjengelig
- Vurdering av kostnader

Lærested
Undervisning
Læremidler
Eksamen

3. Valg av strategier

- Hva kan gjøres av universell utforming?
- Hva kan gjøres av individuell tilrettelegging?

Likhet – rettferdighet - inkludering

Typisk antakelse 1

Lik behandling er rettferdig / forskjellsbehandling er urettferdig.

Diskuter: når opplever tilrettelegging som urettferdig?

EQUALITY VERSUS EQUITY

In the first image, it is assumed that everyone will benefit from the same supports. They are being treated equally.

In the second image, individuals are given different supports to make it possible for them to have equal access to the game. They are being treated equitably.

In the third image, all three can see the game without any supports or accommodations because the cause of the inequity was addressed. The systemic barrier has been removed.

Pakkeløsning vs. individuelle unntak

Typisk antakelse 2

Studenter med samme diagnose har behov for samme tilrettelegging.

Diskuter: Nytt lovverk stiller krav om *egnet* individuell tilrettelegging. Hvordan skal man gå frem i praksis når man skal velge mellom en pakkeløsning og hva individet trenger?

Studentens ønsker vs. lærestedets kontroll

Typisk antakelse 3

Lærestedet vet best hva som er egnet tilrettelegging/ Studenten vet best hva som er egnet tilrettelegging.

”Det er bare fantasien som setter grenser for hva man kan søke om”

- Eksamenskontor på et universitet

Diskuter: Hva skal man vektlegge når man gjør vurderinger – lærestedets reelle behov eller lærestedets ressurser, sedvane og erfaring?

Likestille alternativ eksamen med muntlig

Typisk antakelse 4

Alternativ eksamensform er muntlig vurdering i stedet for skriftlig eksamen

Diskuter: er det en saklig grunn til å ikke tillate alternative vurderingsformer?

Er muntlig enklere?

”På skriftlig eksamen kan man komme unna med å skrive et diffust svar hvis man er usikker på stoffet. På muntlig kan man ikke det. Da vil man vanligvis få et oppfølgingsspørsmål som avslører om man har forstått fagstoffet eller ikke. Det er også psykisk belastende å skulle sitte der og se faglæreren inn i øynene”.

- student

Hva kan studentene forvente av tilbud og tjenester? Eksempel

- Studenter skal kunne bruke kjent teknologi til eksamen – og ikke tvinges til å lære seg noe nytt til eksamen.
 - Hva studenten får fra Hjelpemiddelsentralen skal være styrende
 - Bruker student Lingdys, Claro eller TextPilot til vanlig så skal student få det til eksamen

Eksamenstilrettelegging

1

Før du søker

Sjekk hva du kan søke om og hva UiO tilbyr.

2

Søk om tilrettelegging

Send søknad til ditt fakultet innen fristen.

3

Se hva du har fått innvilget

Se i StudentWeb hva du eventuelt har fått innvilget.

4

Gjør deg kjent

Gjør deg kjent med lokalene og tilretteleggingsutstyret

5

På eksamensdagen

Møt opp til tide i riktig lokale og gjør deg klar.

Gode systemer – hvordan fungerer det i praksis?

Inkludering og tilrettelegging/ PERSONAS

1. Vurder i hvilken grad våre studenter har utfordringer i studiesituasjonen på grunn av en funksjonsnedsettelse.
2. Hva slags tilrettelegging tilbys studentene i dag?
3. Hvilke løsninger er universelle, hva er individuelt og hvor går grensene?

MØT LINE STUDENT TIL HØSTEN

LINE vurderer UiO som et alternativ. Hun har diverse utfordringer knyttet til CP og hørsel. Hun vurderer å ta noen emner på tvers av studieprogram.

Hun lurer på hva slags tilrettelegging hun kommer til å få i studiet ved UiO.

- Hva skal UiO gi av informasjon om tilbudet om tilrettelegging?
- Skal studenten få en liste med tilretteleggingsmuligheter ut fra diagnose før hun kommer?
- Hvem eier en slik problemstilling ved ditt fakultet – og hvordan bør samarbeidet ved UiO være?

Vurder tilrettelegging ut fra følgende stikkord:

- Institusjonens informasjonsplikt
- Studentens informasjonsplikt
- Studentens behov
- Tilbud og tjenester i dag og i fremtiden

CASE: Tilrettelagt og/ eller alternativ eksamen

MØT TORD og GURI HISTORIESTUDENTER

En student med ADHD og en med dysleksi ber om tilrettelegging av eksamen i form av muntlig vurdering fremfor skriftlig.

- Disse har mange like behov – men kan de få ulik tilrettelegging?
- Hva forsvarer at én kan få muntlig og den andre ikke? Bør noen av dem få muntlig?
- Hvordan behandle studentene rettferdig?
- Hva slags annen tilrettelegging får disse studentene ved ditt fakultet?

Vurder tilrettelegging ut fra følgende stikkord:

- Situasjon
- Behov
- Nytteverdi
- Ressurser

- Faglig forsvarlig
- Studieprogresjon

CASE: Tilrettelegging i studiesituasjonen

MØT MATS og INGRID IT-STUDENTER

To studenter med asperger syndrom strever i studiehverdagen, og ber om støtteundervisning i form av mentor eller faglig assistent.

En av dem har tilknytning til NAV og går i andre semester. Den andre er i siste semester av studiet, men er nå ett år på overtid.

- Hvordan løser ditt fakultet en slik problemstilling?
- Hva er god tilrettelegging for studenter med asperger syndrom?

Vurder tilrettelegging ut fra følgende stikkord:

- Situasjon
- Behov
- Nytteverdi
- Ressurser

- Faglig forsvarlig
- Studieprogresjon

CASE: Tilrettelegging i studiet og eksamen

MØT EBBA PSYKOLOGISTUDENT

Ebba er i andre semester og sliter med angst knyttet til både undervisning og eksamen. Hun har lavt oppmøte og ligger etter i det obligatoriske arbeidet, men leverer godt arbeid når hun faktisk leverer. Hun spør om hva som er mulig å få av støtte i studiet og eksamenssituasjonen.

- Hva er god tilrettelegging for Ebba?
- Hva tilbyr ditt fakultet til studenter med psykiske vansker?

Vurder tilrettelegging ut fra følgende stikkord:

- Situasjon
- Behov
- Nytteverdi
- Ressurser

- Faglig forsvarlig
- Studieprogresjon

CASE: Tilrettelegging i studiet og eksamen

MØT MATHIAS MEDISINSTUDENT

Mathias går i tredje semester, har dysleksi, og har strøket to ganger på ex.phil. Større lesemengder oppleves som utfordrende.

- Hva slags tilrettelegging bør studenter med dysleksi få i studiet og til eksamen?
- Hva tilbyr ditt fakultet av støtte til studenter med leseutfordringer?

Vurder tilrettelegging ut fra følgende stikkord:

- Situasjon
- Behov
- Nytteverdi
- Ressurser

- Faglig forsvarlig
- Studieprogresjon

Tilgjengelig støtte

- **Faglig påfyll**
 - Fagstoff på [Universells nettside](#)
 - Eksempelsamling
 - Veileder Universell Utforming (vuu)
 - Universellforum hvert partallsår
 - Nasjonal konferanse hvert oddetallsår
- **Erfaringsutveksling og nettverk**
 - Epost-liste
 - Telefontjeneste

Om Universell

Kjetil Knarlag

Leder

Tel: 7355080/97710021

kjetil.knarlag@ntnu.no

Lars Jørgensen

Seniorrådgiver

Tel: 73597648

lars.jorgensen@ntnu.no

Bjørnar Kvernevik

Førstekonsulent

Tel: 73598385/454 65 682

bjornar.kvernevik@ntnu.no

Elinor J. Olaussen

Seniorrådgiver

Tel: 73597443/91897695

elinor.j.olaussen@ntnu.no

www.universell.no